

METOD ČEPAR

OB DEVETDESETI OBLETNICI DR. FRANCETA NOVAKA

COBISS: 1.18

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.13](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.13)

France Novak, dolgoletni sodelavec Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, letos praznuje svoj devetdeseti rojstni dan. Kot prvi vodja Sekcije (zdaj Oddelka) za zgodovino slovenskega jezika je postavljaj temelje dela za zgodovinski slovar slovenskega jezika. S svojo strokovnostjo in pedantnostjo je v slovenski leksikologiji pustil pomemben pečat.

Rodil se je kmečkim staršem na Gorenjem Vrhu pri Dobrniču, gimnazijo pa je obiskoval v Novem mestu. Spominjam se, kako mi je razlagal, da je kot vozač takrat veliko časa preživel na vlaku in da je v tistem času v neki glasbeni skupini igral saksofon. Po maturi leta 1955 se je vpisal na slavistični oddelek ljubljanske Filozofske fakultete. Diplomiral je leta 1960 iz slovenskega in srbohrvaškega jezika s književnostma. Nato je na isti fakulteti vpisal tretjestopenjski študij, smer slovanska etimologija in onomastika. Za magistrsko nalogo z naslovom *Slovensko jamsko imenoslovje* je leta 1965 dobil Prešernovo nagrado za študente. Doktorsko disertacijo z naslovom *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* je zagovarjal leta 1995.

Leta 1964 se je zaposlil na Inštitutu za slovenski jezik na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, kjer je v Leksikološki sekciji kot avtor in sourednik sodeloval pri pripravi prvih dveh knjig *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ). Z delom na inštitutu je začel kot asistent. V naziv višji strokovni sodelavec je bil izvoljen leta 1972, leta 1983 v naziv strokovni svetnik, leta 1994 je postal strokovni sodelavec s specializacijo, leta 2001 pa samostojni strokovni sodelavec specialist v humanistiki. Svoje strokovno znanje je izpopolnjeval tudi v tujini. Leta 1965 je bil pet mesecev na izpopolnjevanju v Pragi na Filozofski fakulteti Karlove univerze ter na Inštitutu za češki jezik, leta 1971 pa mesec dni v Moskvi.

Oktober leta 1976 je prestopil v na novo ustanovljeno Sekcijo za zgodovino slovenskega jezika. Njeno poslanstvo naj bi bila izdelava zgodovinskih slovarjev s poudarkom na izdelavi *Slovarja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*, ki se je kasneje preimenoval v *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*.

Metod Čepar ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■
metod.cepar@zrc-sazu.si ■ <https://orcid.org/0000-0002-4925-4197>

France Novak je bil vse od ustanovitve leta 1973 tudi član Komisije za historične slovarje slovenskega jezika, ki je pod predsedstvom akademika Franceta Bezljaja sprva vodila delo sekcije. 24. aprila 1987 pa je uradno postal vodja sekcije.

Ob strokovnem delu je deloval tudi na pedagoškem področju. Več kot dvajset let je poučeval slovenski knjižni jezik in poslovno komuniciranje na Višji oz. Visoki upravni šoli v Ljubljani, ki je kasneje prerasla v Fakulteto za upravo. Kot docent za slovenski jezik je od leta 1998 predaval nekaj generacijam študentov na Pedagoški fakulteti v Mariboru. Opravljal je tudi več uradnih funkcij. V letih 1992–1995 je bil predsednik Slavističnega društva Slovenije, od leta 1992 je bil več kot desetletje član Delovne komisije za jezikovno načrtovanje in jezikovno politiko pri Odboru za kulturo, šolstvo in šport Državnega zbora Republike Slovenije, v letih 1996–1999 pa tudi član Upravnega odbora ZRC SAZU. Od leta 1997 je več let kot član uredniškega odbora vsebinsko in programsko sooblikoval *Jezikoslovne zapiske*.

Najzgodnejši prispevek v jubilentovi bibliografiji je članek, napisan ob petdeseti obletnici smrti pesnika Silvija Strahimira Krajinčevića (Tribuna 1958). Kronološko mu sledi dolga vrsta ocen literarnih del, ki so v letih 1960–1964 izhajale pri *Naši sodobnosti* oz. *Sodobnosti* ter razkrivajo avtorjevo živo zanimanje za domačo in tujo literaturo, zlasti za poezijo. V *Slavistični reviji*, *Jeziku in slovstvu*, *Naših pogledih* in *Gospodarskem vestniku* pa je hkrati že objavljaj jezikoslovne članke, ki nakazujejo njegovo kasnejšo pot. Štiri osnovna področja njegovega raziskovanja jezika so bila: slovaropisne teme, besedoslovne raziskave, obravnave funkcijske zvrstnosti jezika in jezikovnozgodovinske teme.

S slovaropisjem se je ukvarjal že v najzgodnejših objavah, kot sta ocena poskusnega snopiča *Etimološkega slovarja slovenskega jezika (Naši razgledi 1963)* ali ocena poskusnega snopiča SSKJ (*Sodobnost 1964*). Izid prvega dela SSKJ ga je spodbudil k prikazu slovenske leksikografije (O razvoju slovenske leksikografije, *VI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 1970). Ukvarjal se je s problematiko priprav na zgodovinski slovar, konkretnije s popolnim izpisom gradiva slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Kot soavtor in sourednik je sodeloval pri pripravi poskusnega snopiča za *Slovar slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*, ki je izšel leta 2001. Bil je soavtor *Besedja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* in prve knjige *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, ki je izšla leta 2021, od leta 2022 pa je spletna različica dostopna tudi na portalu Fran; v njej je avtor 87 geselskih sestavkov. To je tudi zadnji zapis v njegovi osebni bibliografiji, ki na najboljši možni način zaokrožuje njegovo vseživljenjsko prizadevanje in poslanstvo. Omeniti pa je treba še njegovo sodelovanje pri pripravi poskusnega snopiča *Slovarja stare knjižne prekmurščine* (Ljubljana 1988) in njegova prizadevanja (1994) za evidentiranje besednega zaklada slovenskega govornega jezika po posameznih krajih.

S pripravo slovarja jezika slovenskih protestantov je povezanega tudi največ njegovega strokovnega udejstvovanja. Slovenski knjižni jezik 16. stoletja je dojemal kot sistemsko celoto in se je zato posvečal raziskovanju vseh ravnin (glasovne, naglasne, oblikoslovne, besedotvorne, skladijske, besedne, stilistične in pravopisne). Tako je npr. v razpravi *Kako so protestantski pisci 16. stoletja poimenovali nove pojme (450-letnica slovenske knjige in slovenski protestantizem, 2001)* obravnaval prevzemanje novega besedja v slovenski knjižni jezik 16. stoletja. Te problematike so se po avtorjevih ugotovitvah lotevali na več načinov: od tvorjenja novih besed in prevzemanja tujih do uporabe že znanih govorjenih besed. V razpravi *Samostalniška večpomenskost v knjižni slovenščini 16. stoletja* glede na prevodne zglede (*Slavistična revija* 46, 1999) pa predstavlja glavni tip motivacij za samostalniško večpomenskost v drugi polovici 16. stoletja. Veliko jubilentovega strokovnega znanja, slovaropisnih izkušenj in rezultatov dolgotrajnih leksikoloških raziskav je vtkanih v poskusni snopič *Slovarja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*. Veliko načel, ki so bila oblikovana takrat, se je uveljavilo tudi pri *Slovarju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, ki predstavlja konkretno realizacijo snopiča.

Vztrajno in v tesni povezavi s slovarskim delom se je France Novak loteval besediloslovnih tem. Z njimi zaobsega tipologijo besedja pri posameznih piscih iz naše literarne preteklosti. V Trubarjevem delu *CATECHISMVS S DVEIMA ISLAGAMA* iz leta 1575 to vprašanje obravnava znotraj dela, v delih Janka Kersnika pa ga razširi na celoten opus. Med dela, ki jih je sam uvrščal med svoje pomembnejše raziskovalne dosežke, sodi razprava iz *Jezika in slovstva* (1974/75) Arhaizacija v Visoški kroniki, v kateri so obravnavani tipi starinskih izraznih sredstev, ki jih je Tavčar v tem delu namerno uporabil.

Jedro celotnega Novakovega raziskovalnega dela predstavljajo pomenoslovne teme, predvsem raziskovanje večpomenskosti. Tej tematiki se je posvečal do konca svojega strokovnega ustvarjanja, zaključuje pa jo prispevek *Večpomenskost besed kot pomembna sestavina delovanja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, ki ga je predstavil na simpoziju 500 let reformacije (Maribor 2017). Novak je večpomenskost obravnaval tudi kot enega izmed poimenovalnih načinov v slovenščini, ki jim je prav tako namenjal veliko pozornosti v okviru jezikovnozgodovinskih raziskav in pri raziskavah sočasnih funkcijskih zvrsti (zlasti poslovnega in uradnega jezika). V svoji monografiji *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* (2004) je predstavil vse pomenskorazvojne modele, ki so bili v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja aktivni pri tvorbi drugih pomenov (metaforizacija, metonimizacija, terminologizacija, natančnejše določanje pomenov, približevanje, preobrnitev, poosebitev, besedna igra, frazeologizacija, simbolizacija, primerjava, nastanek priliških pomenov in nastanek pomenov, vezanih na liturgična besedila).

Več Novakovih razprav se ukvarja s terminološko problematiko. Najtemeljiteje je predstavljena slovenska jamska terminologija (*Onomastica Jugoslavica* 9, Zagreb 1982). Na podlagi jezikovne analize izbranih del iz preteklosti je izpostavil tudi v njih uporabljeno matematično (Iz zgodovine slovenskega znanstvenega jezika: Pohlinova računica, *Slovenski jezik v znanosti* 1, Ljubljana 1986), čebelarstvo (Dajnkovo čebelarstvo izrazje, *Dajnkov zbornik*, Maribor 1998) in alpinsko terminologijo (Terminološka prizadevanja s posebnim ozirom na Henrika Tumo, *Socialni realizem v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Ljubljana 1987).

Predvsem v najzgodnejšem obdobju svojega raziskovanja se je France Novak intenzivneje ukvarjal tudi z imenoslovnimi temami, na primer v svoji magistrski nalogi, v prispevkih, objavljenih v *Gospodarskem vestniku*, v oceni Rospondove monografije *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -bisk-* (*Onomastica Jugoslavica* 2, Ljubljana 1970) in v razpravi *Imena v starejših slovenskih slovarjih* (*Zbornik Šeste jugoslovenske onomastičke konferencije*, Beograd 1987).

Pomembno področje, ki ga je pritegovalo, je funkcijska zvrstnost jezika, predvsem poslovnih in uradovanih besedil. Na to se navezuje njegovo pedagoško delo na Fakulteti za upravo. Tam je leta 2001 izšel učbenik z naslovom *Študijsko gradivo za jezikoslovni del predmeta Poslovno in uradovano komuniciranje*. Še po upokojitvi je bil jubilat mentor devetim diplomantom, kar jasno kaže na njegovo predanost pedagoškemu delu.

Posebno pozornost je namenjal tudi vprašanju stilistike v poslovnih in uradovanih besedilih. Na to tematiko je organiziral in vodil okroglo mizo v okviru Slovenskega slavističnega kongresa leta 1999 v Celju.

Od leta 1967 do 1985 je pripravil cikel jezikoslovnih predavanj za Radio Ljubljana, na področje dialektologije je posegel s fonološkim opisom govora Bučka. Skratka, France Novak se je rad udeleževal na vseh jezikoslovnih področjih in prav povsod je skušal ohranjati visok nivo znanstvenega izražanja.

Sam sem ga spoznal pet let po njegovi upokojitvi, ko je še vedno rad in zvesto hodil v sekcijo, ki jo je pomagal ustanoviti in oblikovati. S svojo sistematičnostjo je postavil temelje za nadaljnje delo sekcije. Iz lastnih izkušenj vem, da je na vsako vprašanje (tudi neumno) vedno rad izčrpno odgovoril. Tako sem ob njem kot mlad asistent doživel pretok modrosti in izkušenj, ki so se mu izoblikovale v času njegovega raziskovalnega udeleževanja. Hvaležen sem za izkušnjo sodelovanja z njim in mu z vsemi ostalimi člani oddelka želim vse najboljše.